

КЪДЕ ИЗЧЕЗНАХА "СНЕЖНИТЕ АНГЕЛЧЕТА"? ТРАНСФОРМАЦИИ НА ДЕТСТВОТО В СОЦИАЛНО И ЛИБЕРАЛНО ОБЩЕСТВО ОТ ТРЕТАТА ВЪЛНА

Йоанна Емилова Танушина, Олга Атанасова Минева

Надежда Станиславова Бонева

спец. „Икономика с чуждоезиково обучение“, 1 курс

УНСС

WHERE DID THE SNOW ANGELS DISAPPEAR? CHILDHOOD TRANSFORMATION IN SOCIAL AND LIBERAL SOCIETY FROM THE THIRD WAVE

Joanna Emilova Tanushina, Olga Atanasova Mineva

Nadejda Stanislavova Boneva

UNWE

Abstract: Nowadays, the children spend too much time surfing on the Internet, watching television, chatting on their mobiles. Therefore, their childhood is transformed from the traditional into a digital one. Moreover, this happens both in social and liberal societies but in a different degree. There are certain factors that have an impact on a child's personality such as family, school, friends and the media.

Key words: online and offline communication, digital natives and digital immigrants, comfort zone, digital, liberal society, social society, cyber childhood, Third wave.

“Няма как да изгубиш нещо, което си нямал
и обратното – губим само онова, което вече сме имали.”

В последните години се наблюдава свръхдинамичен прогрес и развитие на технологиите, които навлизат безпрепятствено в ежедневието ни. Най-явен ефект се наблюдава върху съвременните деца, така нареченото дигитално поколение. От гледна точка на нас – родените в началото на 90-те години, детството интуитивно се свързва с ожулени колени, криеница, катерене по дърветата, истинското, реално приятелство. “Снежни ангелчета” е нашата художествена метафора да обозначим обекта на изследването ни, а именно – децата. Отнемат ли технологиите детството на децата, или никога не са им го давали?

Под дигитално поколение се разбират децата родени след 2000 г.[1] Съпоставяйки четирите фактора – семейство, училище, приятели и медии, ние ще разгледаме формирането на личността на детето под тяхно влияние. За да придобием по-обща представа за ролята на средата, разглеждаме либералния и социалния модел на съвременното пазарно общество. В първия модел се откроява сигурността и стабилността на семействата, докато във втория индивидуализма взима превес над колективния дух. Каква е ролята на децата в обществото? Доколко влияе глобализацията върху подрастващото поколение и дали ефектите не стават само негативни? Дигитализация-

та, на която сме свидетели днес, се изразява в откъсването от реалността и изграждането на нова такава, моделиране на виртуално пространство – новото убежище, което издига защитна стена между децата и външния свят, но и пространство, в което има нови и неподозирани опасности.

След като обект на нашето изследване са децата, първо ще разгледаме понятието общество, защото те са неразривна част от него. Стоян Михайлов[2] разглежда обществото, като социологическа система, състояща се от пет сфери (пет потребности) – първо, материално производство (дефинира се на производство на материални блага и размяна); второ, духовно производство (разделя се на наука и оценъчно-нормативно отражение); трето, възпроизводство на хора (изисква няколко вида дейности, убединени функционално и целево – битова дейност, здравеопазване, спорт, образование, възпитание); четвърто, комуникации (те биват два вида – обмен на информация и транспорт) и пето, обществено управление (от една страна съгласува дейността на хората, а от друга поддържа обществения ред в зависимост от господстващата форма на собственост и съответния тип обществено управление). Проф. д-р с.н. Михаил Мирчев[2] добавя още една шестапотребност – на саморазвитието. Тя се получава в резултат на взаимодействието и взаимовръзката на всички останали сфери на обществото. Според него саморазвитието може да предизвика прогрес или регрес. Прогрес има при балансирано развитие между всички сфери, а регрес – когато една или повече сфери претърпяват по-голямо развитие в сравнение и за сметка на друга или други сфери. Всички сфери си взаимодействат всяка с всички останали и обратно. Нито една от тези сфери няма самозадоволяващо се значение, не може да се развива поотделно или сама. Така системата на обществото се деформира, което може да доведе до материални или духовни кризи.

От друга страна американският учен Алвин Тофлър, който работи в сферата на философията, социологията, икономиката, психологията, разделя обществото в исторически план на три вълни – аграрна, индустриална и информационна. Тофлър имплементира вълната като символ, който представя общественото развитие с плавно начало, кулминация и утихване. Първата вълна се развива в Античността и Средновековието. Тя е отживяла. В нея доминира патриархалната и колективистичната норма на ръчния земеделски и занаятчийски труд. Най-често представители на тази първа вълна са хората в селата и малките градове. Втората вълна на Тофлър е затворена във времевия диапазон на Индустриалната революция (XIX в.). Първата вълна утихва в средата на 17 век, втората в средата на 20-ти, точно тогава третата вълна е в своя начален стадий. Това са хората, представители на днешното информационно общество, чийто живот е доминиран от информационните системи, виртуалната комуникация и „on-line“ динамиката. Развитието на тази вълна продължава и в днешно време. Отличаващото се при нея е, че в сравнение с другите е твърде ускорена – развива се в рамките на няколко десетилетия (един или няколко човешки живота), докато първата продължава хиляди години, а втората – 300.

От наша гледна точка, днешното дигитално поколение се намира в пиков момент от нейното развитие. След първата вълна – аграрната и втората – индустриалната, развитието на човечеството е поставено в условията на една постоянно променяща се среда на работа, учение, общуване и забавления. Въпреки времевите диапазони, които посочихме, на практика се наблюдава едновременно съществуване и на трите вълни – развити, развиващи се и изостанали общества, които съжителстват паралелно. Въпреки това има основни ценности, които са в ядрото на всяка една от вълните. Те претърпяват частична метаморфоза, преминавайки от една вълна в друга. Според нашия мироглед можем да обобщим тези ценности като здраве, семейство, образование и кариера.

Според нас е важно точно да се уточнят правата на детето, независимо дали то живее в либерална или социална държава. Най-важният елемент в развитието на детето е семейството. Според член 18 на Конвенцията за правата на детето родителите или настойниците носят отговорност за отглеждането и развитието на детето, както и за закрилата на неговите висши интереси. Държавата трябва да оказва помощ на родителите при отглеждане на децата, като създава служби и институции, които да бъдат над тях. [3]

Социалният модел предполага развиваща се икономика, с корпоративна социална отговорност (грижейки се не само за трудово заетите лица, но и за техните семейства), която дава „енергия“ (сила) на целия държавен механизъм, който в рамките на своите морални задължения и правни, управленски функции спомага за развитието на едно общество. Социалната държава има ясно определени правила и норми, които обществото спазва не просто под натиска на властта, а подбудено от своето общественотоотговорно самосъзнание. То е общество с чувство за сплотеност, единство, притежаващо здрава морална спойка, стремящо се не само да удовлетвори личните, но и обществените интереси, потребности. В такава социална система семейството, като най-малка градивна единица, има сигурност в лицето на държавата. По този начин родителите имат нужната стабилност за създаване и за осигуряване на пълноценна среда за едно дете (възпитание, внимание, сигурност). Социалната политика, която води държавата дава възможност на родителите да отделят достатъчно време и средства за децата си. На тази основа децата имат много повече възможности да допринесат за развитието на обществото, да бъдат пълноценни граждани, с активна обществена позиция, но те не се раждат такива, а се изграждат. Това изграждане е резултат от комплексното въздействие на заобикалящата го среда. Тя включва в себе си семейството, училището, приятелите и медиите.

Социалното общество е сплотено от своята богата история, наследство, култура. То преминава през двете вълни на Тофлър, достигайки третата вълна. Така създава и натрупва ценности, които се предават на всяко поколение, като то ги пречупва през призмата на времето, в което живее. Също така авторът разкрива идеята за възстановяване на нуклеарното семейство (майка, баща и няколко деца). До него може да бъде достигнато като се замразят технологиите на етап втора вълна – унищожаване на компютъра, също така блокиране разрастването на сектора на услугите, запазване на зависимостта на младите от родителите си.

От друга страна при либералния модел икономиката се развива динамично, но липсва социалната отговорност и ангажираност и следователно не дава нужната енергия на държавата, а само на частните сектор, на отделни лица. Държавната намеса е сведена до минимум и обществото е водено единствено от лични потребности. Колективният дух и моралната спойка не са на нужното ниво, за да може обществото да бъде сплотено и да се развива в една посока.

В условията на силна пазарна конкуренция и несигурност, родителите поставят на първо място кариерата и едва след това децата и тяхното развитие, възпитание, образование. В това небалансирано общество сме свидетели на т. нар. „ролеви конфликт“. С този пример представяме ситуацията, в която е поставено днешното семейство – родителите се борят за кариерно развитие, но в същото време трябва да пазят своя авторитет в дома. Този сблъсък рефлектира главно върху децата. Съперничеството между жената и мъжа може да доведе до разпадане на брака. Борбата за еманципация мотивира жената да обръща много повече внимание на кариерата си и да влага почти цялата си енергия в тази насока. По този начин традиционният образ на майката се размива под напора на съвременното общество и детето остава на заден

план. В такава ситуация ролята на бащата също се променя – той може или да е главен „актьор“ в живота на детето, или да изчезне от него. В последния вариант детето остава единица и грижите за него се поемат от чужд човек.

Още преди училище децата имат свободен достъп до технологии, като проучване на EU Kids Online [4] сочи, че средната възраст, на която дете започва да използва интернет е седем, най-вече в Дания и Швеция. Първите години са от изключителна важност за формирането на характера на детето. То е невинно, приема всичко видно и чуто за истина, силно податливо е на околните влияния. В развитото информационно общество децата свикват с ежедневието досег до технологии и загубват реалното детство (играта и контакта очи в очи/ offline с другите деца). Техните комуникативни умения закъсняват и съответно с напредване на възрастта се проявяват проблеми с общуването – много по-лесно им е да се изразяват online. Именно това е причината децата още от девет годишна възраст да си създават профили в социалните мрежи (38% – 9-12 годишни; 77% – 13-16 годишни).

Член 29 на Конвенцията за защита на детето гласи, че целите на образованието са:

„Твоето образование трябва да е насочено към развитие на личността, таланта, умствените и физически способности; към зачитане на човешките права и свободи; към развитие чувството на уважение към родители, самоличност, национални ценности, различни цивилизации и към природната среда.“

След семейството в развитието на личността на едно дете идва училищната среда. При прехода дом – училище социалният кръг на детето се разширява. В тази крехка възраст според EU Kids Online[4] първото нещо, за което децата използват интернет, е да си помогнат с училищната работа и играят на игри, първоначално срещу компютър – 100% от тях.

Българският закон гласи [5] училището има възпитателна функция (явява се втори възпитател след родителя), като изгражда у децата морална, ценностна система. Училището е мястото, където детето от седмата до 16-тата си годишнина (задължително обучение) прекарва огромна част от ежедневието си, занимавайки се с дейности с образователна насоченост. Там започва съзнателната част от живота му. В социалния модел държавата води силна политика за подпомагане на образователните институции. При него процентът на държавните учебни заведения е по-висок от тези на частните, докато при либералния модел е точно обратното.

В училищната среда детето изгражда свой социален и приятелски кръг. Този кръг е основополагащ за неговото развитие като личност и актьор в обществото, за осъзнаването на неговата роля и функции в същото. Основният кръг от приятели се явяват съучениците. За дигитално поколение училището се явява като една от малкото възможности за досег с реални, а не виртуални приятели.

Поради факта, че децата днес комуникират предимно във виртуалното пространство, те са неспособни да определят своя статус в обществото, като той често е силно поляризиран – детето в масовия случай или е със свръхсамочувствие, или е с абсолютно смачкано такова и твърде рядко с реално (обективно). Според EU Kids Online 40% от интернет потребителите между 9 и 16 години са търсили нови приятели в мрежата през последната година, 34% са добавили хора към списъка с приятелите си, които никога не са виждали лично. 75% от децата използват интернет, за интерактивна комуникация (социални мрежи, съобщения, имейли) [4] От тези данни може да се заключи, че децата общуват предимно във виртуалното пространство, където

намират „приятели“ според своите интереси, но нямат гаранция за тяхната откровеност и истинска самоличност.

Като трети възпитател в съвременното общество се явяват медиите. Те моделират реалността по свое усмотрение, пречупвайки я през призмата на частния си интерес и печалбата. Според Катя Михайлова телевизията все още е медиата с най-голям аудиторен дял. В същото време тя не взима под внимание интересите на детската публика и не съобразява програмната си схема с нея. „Данните показват, че едва 3% от програмното време на българските телевизии са отделени за детски предавания“ [6]. В тази ситуация функциите на СЕМ се превръщат в просто „декоративни“. Институцията загърбва своите отговорности.

Освен факторът телевизия, върху детското съзнание влияе и интернет. Преимущество на тази медия е досегът с много различни слоеве в обществото, различни страти, много информация, познания и възможността за разширяване на светогледа. Друг положителен аспект на интернет е размиването на границите между хората, падането на бариерите между тях и преодоляването на големи разстояния за отрицателно време. С падането на физическите граници падат и психологическите (предразсъдъци, стереотипи, задръжки), увеличава се свободата и се разширява достъпа до информация. Този неограничен достъп предполага т.нар. „медия мултитаскинг“ – много информация, която е възможно да се обработва наведнъж. Но всичко това има и своята негативна страна. Например анонимността и невидимостта са фактори, които заплашват детето в интернет. Една от опасностите, до които води интерактивното комуникиране е скриването на истинската същност на комуникиращите и поставянето на маски. Поднасянето на огромен обем информация наготово, на „един клик“ разстояние е предпоставка за неразвиването на човешкия капитал и за закръняването на въображението – предпочитанието за ползване на чужди идеи пред създаването на собствени. Изхождайки от този факт, дигиталните деца не успяват да развият своите комуникативни умения, съвсем логично е те да предпочетат убежището, което им предлага виртуалната реалност, интернет. Това е тяхното запазено кътче, където се чувстват защитени и уверени в себе си, обществото не може да „убие“ тяхното самочувствие и не рамкира мисленето и действията им. В този паралелен свят детето си изгражда своя комфортна зона („comfort zone“), като може да контролира постъпките си, да постига мечтите си, да бъде неуязвимо. То може да създаде образ, който изгражда перфектния „Аз“, този който мечтае да бъде. Според EU kids online 16% от децата между 9 - 16 години са се представяли за различен човек в интернет. Този новоизграден свят представлява система като всяка друга с вход и изход. В нея детето може да влезе или излезе, когато усети нужда.

В обществото на 21 век се наблюдава едно ново разделение на хората в следствие на глобализацията и навлизането, развитието на информационните технологии. Според Марк Пренски („Digital natives, digital immigrants“)[7] се обособяват две групи-дигитални граждани (digital natives) и дигитални имигранти (digital immigrants). И докато дигиталните граждани(новото поколение) са в „свои води“, то имигрантите постоянно трябва да се адаптират към непрестанно изменящите се технологии, за да изчистят своя „акцент“, според Пренски.

Децата на 21в. представляват групата на „digital natives“. Те пренасят своя живот респ. детството в кибер пространството. Променените ценности, които идват заедно с Третата вълна, възпитават едни млади хора, които според Ли Йакока се водят от максимата „Искам много и го искам сега!“[8]. Тук идва въпросът какво ще се случи с детството? Дали то ще продължи да се трансформира в дигитално такова или ще се

завърне към Втората вълна и традиционната си форма?И накрая оставяме на Вас да прецените – изчезват ли „снежните ангелчета” или се пренасят в Интернет.... Губят ли съвременните деца способността да мечтаят или просто никога не са я имали....

Литература:

1. Кирова, Милена; Георгиева, Ирина; Георгиева, Силвия. Дигиталното поколение
2. Мирчев, Михаил. Покана за социология. Текстове 2, Михайлов, Стоян. Обществото като социологическа система.
3. <http://www.unicef.org/ceecis/0611-crc.pdf>, Конвенция за правата на детето
4. EU kids online Final report
5. Закон за народната просвета (глава 4, член 22)
6. Михайлова, Катя. Телевизията за деца: между търговската логика и обществената мисия. С., М-8-М, 2011.
7. Prensky, Marc. Digital Natives Digital Immigrant
8. Йакока, Ли. Откровено казано

Научен консултант: гл.ас. д-р Катя Михайлова